

Tento príspevok mal byť publikovaný v zborníku Archeológia – História – Geografia.
Bol riadne recenzovaný, vybavený anglickým abstraktom a pripravený pre tlač.
Redakčná rada však tento príspevok stiahla z tlače.

RELIGIOZITA - REÁLNY FAKTOR MULTIZNAKOVHO SPEKTRA CHARAKTERIZUJÚCEHO OBYVATEĽSTVO (GEOGRAFICKÁ ANALÝZA REGIÓNU NITRY)

Štefan Poláčik

Po 40-tich rokoch sa j uskutočnilo sčítanie ľudu, v ktorom sa obyvatelia mohli slobodne prihlásiť k náboženskému vyznaniu. Hlbšia analýza väzieb religiozity s ostatnými faktormi multidimenzionálneho spektra (aktivitou, vekom, pohlavím národnosťou atď.) populácie doposiaľ nebola možná. Posledný pohľad na priestorovú diferenciaciu územia Slovenska z hľadiska orientácie obyvateľstva na vierovyznania je až roku 1930 (Slovenská vlastiveda, I, 1943), kde je prezentovaná mapa Štefana Feketeho.

V tejto štúdii nadväzujem na práce, v ktorých som sa zaoberal multidimenzionálnou štruktúrou regiónu Nitry (Poláčik, 1971, 1972, 1980). Na báze zo sčítania ľudu v roku 1991 chcem demonštrovať, že religiozita je integrálnou zložkou multifaktorového spektra obyvateľstva regiónu Nitry.

Základom metodického aparátu je faktorová analýza. Využil som štandardné moduly z knižnice programov matematickej štatistiky počítačov SMEP.

Na analýzu som vybral nasledovné ukazovatele:

I. Ukazovatele dynamiky, vekovej a pohlavnej štruktúry obyvateľstva:

1. prírastok obyvateľov v obci v r. 1991/1980;
2. podiel ekonomicky aktívneho obyvateľstva z celkového počtu obyvateľov obce;
3. podiel žien z celkového počtu obyvateľov obce;
4. podiel obyvateľov vo veku 0-14 rokov z celkového počtu obyvateľov obce;
5. podiel obyvateľov v postproduktívnom veku z celkového počtu obyvateľov obce.

II. Ukazovatele národnostnej štruktúry obyvateľstva:

6. podiel obyvateľov slovenskej národnosti z celkového počtu obyvateľov obce;
7. podiel obyvateľov maďarskej národnosti z celkového počtu obyvateľov obce.

III. Ukazovatele nereligiozity:

8. podiel obyvateľov bez vierovyznania z celkového počtu obyvateľov obce;
9. podiel obyvateľov s nezisteným vierovyznaním z celkového počtu obyvateľov obce.

IV. Ukazovatele religiozity:

10. podiel obyvateľov rímskokatolíckeho vierovyznania z celkového počtu obyvateľov obce;
11. podiel obyvateľov evanjelického augsburského vyznania z celkového počtu obyvateľov obce.

Pred použitím faktorovej analýzy bolo potrebné v záujme korektnosti výpočtov transformovať ukazovatele 7 a 11.

Korelačná matica, korelačné väzby

Vzhľadom na štyri skupiny premenných je možné korelačnú maticu (tab. 1) rozdeliť na 16 symetrických sektorov (I-I, I-II,... IV-IV).

Sektor I-I: Obsahuje korelačné väzby medzi dvoma skupinami ukazovateľov. Prvú skupinu tvoria 1, 2 a 4 - premenné indikujúce populačný rast. Na druhej strane premenné 3 a 5 indikujú populačný úpadok. Na prvý pohľad by sa zdalo, že ide o paradoxnú väzbu. Ak však prihliadneme na to, že prevažná časť postproduktívnej populácie je ženského pohlavia, je táto väzba logická.

Sektory I-II a I-III neobsahujú výrazné korelačné väzby.

Sektor I-IV: Korelácie naznačujú, že počet veriacich rímskokatolíckeho vierovyznania v sledovanom regióne je v priamej úmere s počtom ekonomicky aktívnych obyvateľov, kteda s ukazovateľom populačného rastu a v nepriamej úmere s ukazovateľmi populačného úpadku. V prípade ukazovateľa č. 11 sú úmery opačné.

Sektor II-II: Obsahuje logickú korelačiu medzi počtom obyvateľov slovenskej a maďarskej národnosti. Ide o výraznú nepriamu závislosť.

Sektor II-III: Korelačné koeficienty indikujú slabú priamu závislosť medzi počtom obyvateľov slovenskej národnosti a počtom tých, čo si nezapísali vierovyznanie. Na druhej strane, čím je v obci viac obyvateľstva maďarskej národnosti, s tým je menej obyvateľstva s nezisteným vierovyznaním.

Sektor II-IV: Priama závislosť je medzi počtom obyvateľov maďarskej národnosti a rímskokatolíckym vierovyznaním ($r_{7,10} = 0.27$). Naopak, nepriama závislosť je medzi počtom obyvateľov slovenskej národnosti a

rímskokatolíckym vierovyznaním. Maďarské obyvateľstvo je teda v tomto regióne religióznejšie než slovenské.

Sektor III-III: Korelačný koeficient $r = 0.42$ poukazuje na užšiu väzbu medzi ukazovateľmi nereligiozity.

Sektor III-IV: Nepriama závislosť medzi religiozitou a nereligiozitou je logicky vyjadrená korelačnými koeficientmi $r_{8,10}$, $r_{9,10} = 0.54, -0.58$.

Sektor IV-IV: Podobne ako v prípade ukazovateľov národnostnej štruktúry je nepriama závislosť medzi komplementárnymi zložkami religiozity ($r_{10,11} = 0.69$).

Tab. 1. Korelačná matica

P. č.	I					II		III		IV	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	1.00	0,30		0,52	-0,55						
2.		1.00	-0.24		-0.71					0.34	-0.32
3.			1.00		0.23					-0.23	0.29
4.				1.00	-0.81						
5.					1.00					-0.26	0.26
6.						1.00	-0.98		0.31	-0.26	
7.							1.00		-0.29	0.27	
8.								1.00	0.42	-0.54	
9.									1.00	-0.58	
10.										1.00	-0.69
11.											1.00

Poznámka: V tabuľke sú len koeficienty s absolútnou hodnotou väčšou ako 0.2.

Faktorová analýza

Ako som už uviedol, na výpočty sa použilo štandardné programové vybavenie počítačov SMEP. Z korelačnej matice boli extrahované štyri relevantné faktory. Tabuľka 2 prezentuje faktorové váhy po rotácii varimax, ktorá bola v tomto prípade jednoznačne prínosom pre interpretáciu nových premenných (faktorov). Na lepšie pochopenie genézy faktorov slúži schéma (obr. 1), v ktorej sú graficky znázornené významnejšie korelačné koeficienty medzi ukazovateľmi. Schéma súčasne ukazuje, ktoré väzby sa podieľajú na jednotlivých faktoroch. Priemety základných dát do nového súradnicového systému sú vyjadrené pomocou faktorového skóre, ktoré je v generalizovanej forme znázornené v tab. 3.

Tab. 2. Faktorová matica

	Prem.	F1	F2	F3	F4	h^2
I	1.	0.776		-0.485	0.169	0.605
	2.	0.514		0.594		0.529
	3.	-0.124				0.374
	4.	0.857				0.734
	5.	-0.915			0.293	0.932
II	6.		0.978		-0.143	0.980
	7.		-0.981		0.135	0.982
III	8.				-0.859	0.743
	9.			0.231	-0.794	0.684
IV	10.		-0.174	-0.650	0.689	0.928
	11.			0.100	0.909	0.837
Rozptyl		2.460	2.019	1.927	1.924	8.330
%		22.36	18.35	17.52	17.49	xxxx
Σ rozptyl		2.460	4.479	6.406	8.330	xxxx
Σ %		22.36	40.71	58,23	75.72	75.72

Poznámka: V tabuľke sú len váhy s absolútnou hodnotou väčšou ako 0.1.

Faktor 1 : Dimenzia populačného rastu a úpadku

Komplexy s najintenzívnejším rastom sú mestá Nitra, Zlaté Moravce a Vrábľa. Okrem toho faktor indikuje i ďalšie zložky potenciálneho rastu - ekonomicky aktívne obyvateľstvo, obyvateľstvo, vo veku 0-14 rokov. Na druhej strane - obce s najväčším úpadkom sa viažu na periférie regiónu. Sú to: Kapince, Paňa, Melek, Tajná, Hruboňovo atď.

Faktor 2 : Dimenzia národnostného zloženia

Faktor odráža polarizáciu slovenského a maďarského fenoménu v regióne.

Faktor 3 : Dimenzia rozdielov hlavných zložiek religiozity a aktivity obyvateľstva

Obr. 1. Grafické znázornenie významnejších korelačných koeficientov

Hlavné zložky religiozity sú ukazovateľmi príslušnosti obyvateľstva k rímskokatolíckemu a evanjelickému vierovyznaniu. Ako vidno z faktorových váh (tab. 2) i zo schémy, faktor zväzuje ukazovatele religiozity s ukazovateľmi I (2 - podiel ekonomicky aktívneho obyvateľstva, 3 - podiel žien, 5 - podiel obyvateľov v post-produktívnom veku). Podiel rímskokatolíckeho obyvateľstva je zviazaný s ekonomicky aktívnou zložkou populácie. Ukazovatele 3 a 5 indikujú tiež populačný úpadok. Do tohto faktora sa premietli korelácie zo sektora I-IV, na ktoré som už upozornil v korelačnej analýze. Najväčšie skóre majú obce Malé Zálužie a Nové Sady s obyvateľstvom evanjelického vierovyznania.

Faktor 4 : Dimenzia rozdielov religiozity a nereligiozity

Faktor ukazuje, že okrem väzieb religiozity s aktivitou obyvateľstva existuje výrazná polarita medzi religiozitou (IV) a nereligiozitou (III). Poukázal som na to už pri analýze korelačných väzieb. Obce s prevažne maďarským obyvateľstvom (v majú znak - alebo =), majú až na jednu výnimku (Telince) vysokú religiozitu. Na druhej strane slovenské obce majú vyšší podiel ateistov a osôb nezisteného vierovyznania. Tabuľka 3 je rozdelená na dve časti. V hornej časti tabuľky sú obce, v ktorých dominuje orientácia obyvateľstva na rímskokatolícke vierovyznanie. V dolnej časti sú obce, ktoré majú nižší podiel obyvateľstva uvedeného vierovyznania. Dominuje v nich evanjelické vierovyznanie alebo je v nich vyššia religiozita (podiel obyvateľov bez vyznania a takých, ktorí si vierovyznanie nezapísali.) Priestorová diferenciacia regiónu, získaná na báze tohto faktora je zobrazená na mape (obr. 2). Je na nej i vidieť koncentráciu obcí s vysokou religiozitou (vertikálne šrafovanie) v centrálnej časti regiónu. Sú to obce s obyvateľstvom prevažne maďarskej národnosti. Malá religiozita (horizontálne šrafovanie) je v obciach na juh od Nítry, ale aj v ďalších mestách a ich blízkom okolí.

Obr. 2. Priestorová diferenciacia regiónu na báze faktora 4

Tab. 3. Generalizované faktorové skóre

F1	F2	F3	F4	Obec
=	+	-	§	Kapince
-	+	-	+	Čaradice
-	+	-	+	Červený Hrádok
-	+	-	+	Jedľové Kostolany
-	+	-	+	Lefantovce
-	f	-	+	Lúčnica n. Žitavou
-	+	-	+	Lukáčovce
-	+	-	+	Malý Cetín
-	+	-	+	Nevidzany
-	+	-	+	Šurianky
-	+	-	+	Zbehy
§	+	-	§	Lovce
§	+	-	§	Andač
§	+'	-	+	Čierne Klačany
§	+	-	+	Machulince
§	+	-	+	Mankovce
§	+	-	+	Jarok
+	+	-	+	Golianovo
+	+	-	+	Hostie
+	+	-	+	Obyce
+	+	=	+	Veľké Vozokany
+	+	-	+	Beladice
+	+	-	+	Čakajovce
+	+	-	+	Lehota
+	+	-	+	Martin n. Žitavou
+	+	-	+	Rišňovce
+	+	-	+	Slažany
+	+	-	+	Tesárske Mlyňany
+	+	-	+	Velčice
+	+	-	+	Veľké Zálužie
+	+	-	+	Veľký Lapáš
+	+	-	+	Žikava
+	+	-	+	Vieska n. Žitavou
+	=	-	§	Pohranice

+	=	-	§	Kolíňany
+	=	-	§	Žirany
+	=	-	§	Veľký Cetín
+	=	-	§	Dolné Obdokovce
+	-	-	+	Vinodol
+	-	-	+	Výčapy Opatovce
+	-	=	+	Horná Kráľová
+	=	-	+	Jelenec
+	=	-	+	Štitáre
+	=	-	+	Klasov
§	=	-	+	Čechynce
-	=	-	§	Host'ova
-	-	-	+	Jelšovce
-	=	-	+	Ladice
-	=	-	+	Nitrianske Hrnčiarovce
-	-	-	+	Podhorany
-	=	-	+	Branč
-	=	-	+	Čifáre
-	-	+	+	Chyndice
-	=	+	+	Horný Ohaj
=	-	§	+	Paňa
=	+	+	+	Melek
=	+	+	+	Tajná
-	+	+	+	Hájske
-	+	+	+	Choča
+	+	+	+	Slepčany
+	+	+	-	Mojmírovce
+	+	+	-	Malý Lapáš
+	+	+	-	Nová Ves n. Žitavou
+	+	+	-	Neverice
+	+	§	=	Svätoplukovo
§	+	+	=	Zlaté Moravce
§	+	+	=	Nitra
=	§	§	=	Veľká Dolina
=	§	§	=	Veľké Zálužie
-	+	§	-	Nové Sady
=	+	§	=	Štefanovičová
-	+	+	=	Nemčiňany
=	+	+	=	Žitavce
-	+	+	-	Rumanová
-	+	+	-	Čab-Sila
-	+	+	=	Dolné Krškany
-	+	+	-	Janíkovce
-	+	+	-	Báb
=	+	+	-	Hruboňovo
=	+	+	-	Kostoľany pod Tribečom
-	+	+	=	Poľný Kesov
-	+	+	-	Dyčka
=	+	+	-	Zlatno
=	-	+	-	Telince
§	+	-	=	Vráble
§	+	-	-	Host'ovce
§	+	-	-	Žitavany
+	+	-	-	Topoľčianky

+	+	-	-	Ivanka
+	+	-	-	Alekšince
+	+	-	-	Lužianky
-	+	-	-	Dražovce
-	+	-	-	Čeladice
-	+	-	-	Malé Vozokany
-	+	-	-	Cabaj-Čapor
-	+	-	-	Skýcov
-	+	-	-	Volkovce
-	+	-	-	Sládečkovce

Faktorová skóre: = menšie ako -1; - menšie ako 0 -0.99; + menšie ako 0 - 0.99; § väčšie ako +1.

Záver

Na báze dát zo sčítania ľudu v r. 1991 som sa pokúsil nájsť postavenie religiozity v mnohorozmernom spektre charakterizujúcom obyvateľstvo regiónu Nitry. Religiozita netvorí izolovaný fenomén, ale je zviazaná s vekovou a národnostnou štruktúrou.

LITERATÚRA

- OČOVSKÝ,Š.: *Vzťah religióznej štruktúry a etnickej štruktúry obyvateľstva na Slovensku*. In: Zborník referátov zo slovensko-poľského geografického seminára "Metódy skúmania etnických a sídelných štruktúr", PKUK Bratislava, 3.-4. 9. 1991 (v tlači).
- POLÁČIK, Š.: *Faktorová analýza v geografickej typológii*. (Rigorózna práca.) PFUK Bratislava 1971, 105 p.
- POLÁČIK, Š.: *Regionálne typy stredného a časti dolného Ponitria*. In: Acta Geographica Universitatis Comenianae, Economico Geographica. 11. Bratislava 1972, s. 171-199.
- POLÁČIK, Š. : *Automatizované spracovanie dát v geografii (aplikácia na okres Nitra)*. Kandidátska dizertačná práca. Geografický ústav SAV, Bratislava 1980, s. 114.
- Slovenská vlastiveda*. I. (Ed. L. Novák) Bratislava 1943.